

ฮอดสรง: พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ผ่านความศรัทธาของชุมชนในสังคมอีสาน
HODSONG: A SACRED RITUAL THROUGH
COMMUNITY FAITH IN ISAN SOCIETY

¹พระมหาสุวัฒน์ กิตติเมธี (คงยืน) และ ²สมควร นามสีฐาน

¹Phramaha Suwat Kittimeethee (kongyuen) and ²Somkhuan Namseethan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹suwat08907@gmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีฮอดสรงในภาคอีสานพบว่าพิธีฮอดสรง เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธในแถบภาคอีสานได้กระทำสืบต่อกันมาด้วยความศรัทธา คือ การรดน้ำพระภิกษุสามเณรที่ชาวบ้านมีมติเหตุดมควรและมีคุณสมบัติเหมาะสม เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาโดยมีการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรเพื่อเข้าประกอบพิธีฮอดสรงซึ่งการคัดเลือกนั้นมีการดูจากจรรยาวัตรหรือบุคลิกภาพของพระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้นว่ามีดีงามหรือเป็นที่นับถือเคารพยกย่องของพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพื่อนิมนต์มาประกอบพิธีกรรมฮอดสรง พิธีเอกราภิเษกฮอดสรงเป็นงานประเพณีโบราณ ที่ชาวอีสานได้รับมาปฏิบัติจากราชอาณาจักรลาวในอดีตและกระทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นพิธีที่ชาวพุทธอีสาน ประกอบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างน้อย ๒ ประการ คือ เพื่อเป็นการถวายขียนยศหรือสมณศักดิ์แก่ พระมหาเถระ พระสงฆ์สามเณรผู้ทรงคุณและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่านอกจากจะเป็นศิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ด้วยจตุรพิธพรคืออายุ วรรณะ สุข และกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมฮอดสรงพระมหาเถระผู้มีความรู้ทางธรรม และจะได้รับส่วนแห่งบุญวาสนาบารมีของท่านเหล่านั้น

คำสำคัญ : ฮอดสรง, ศรัทธา

¹ นิสิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์ ดร., คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

This academic article aims to study the history of the Hodsong ceremony in the Isan region. It is found that Hodsong is a ritual that Buddhists in the Isan region have traditionally inherited and performed with faith. It is a ceremony of pouring water on the hands of monks and novices that the villagers have a reasonable resolution for appropriate qualifications of monks and novices to be honored in Buddhism. The monks and novices are selected based on their respectful behavior and personality and then they are invited to attend and perform the Hodsong ceremony. Thera Phisek Hodsong ceremony is an ancient tradition that the Isan people have transcended from the former Kingdom of Laos in the past and has been inherited for many generations. It is a ceremony that the Isan Buddhists assemble for at least 2 benefits including: It is a ceremony for presenting the rank or honor to Phra Maha Thera (high ranking Buddhist monks), monks and novices with the right practice. In other words, it could be said that in addition to being a blessing to the participants of the said ceremony, it is believed that the participants will be blessed with the fourfold blessings including: age, caste, happiness and strength with intelligence and fortune. That is because the participants in the Hodsong ceremony have opportunity to pour water on the hands of the revered Phra Maha Thera that are well equipped with Dhamma and merit so that in return they can be blessed.

Keywords: Hodsong, Faith

บทนำ

การฮอดสร้ง เป็นภาษาเรียกใช้กันในภาคอีสานในภาษากลางเรียกพิธีนี้ว่า พิธีเถราภิเษก เป็นประเพณีโบราณของชาวอีสานที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นพิธีที่ชาวพุทธในภาคอีสานประกอบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) เพื่อเป็นการถวายชั้นยศหรือสมณศักดิ์แก่ พระมหาเถระ พระสงฆ์สามเณรผู้ทรงคุณและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ 2) เป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ด้วย จตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขและกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมสถาปนาฮอดสร้งพระมหาเถระผู้มีความรู้ทางธรรม (พระอริยานุวัตร เขมจารี, 2536)

การฮอดสร้งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านจิตใจและคุณค่าในด้านของความเชื่อ การยกย่องสรรเสริญพระภิกษุที่ได้ผ่านประเพณีการฮอดสร้งจึงได้รับอทิพผลในด้านจิตใจและ

ความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติที่เหมาะสม จะต้องเป็นผู้คงแก่เรียนที่มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้เรียนจบมนต์น้อยมนต์กลาง หรือเรียนจบมตต์กัจจายนะ เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมทวยกทวยกามีศรัทธาเลื่อมใสจึงพำเนาเอาสมณบริวารอันเหมาะสม มีจีวรเป็นต้นมาอดสรงเป็นการแถมสมภารให้ และเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้นด้วย เพื่อให้พระภิกษุที่ได้รับการอดสรงนั้นอยู่เป็นร่มโพธิ์เป็นหลักชัยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้นานเท่านานนอกจากนี้ชาวพุทธได้ยึดถือประเพณีตามฮีต 12 ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานประเพณีอดสรงหรือประเพณีเถราภิเชก เป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในด้านของประเพณี เป็นการให้เกียรติ ยกย่อง สรรเสริญ พระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเป็นผู้ที่คงแก่เรียนมีจริยวัตรที่ดี จึงได้พากันยกย่อง คุณความงามของพระภิกษุผู้ปฏิบัติดี โดยร่วมจัดกันจัดประเพณีอดสรงแก่พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม (เชิดชาย บุตตี 2555 :72-85)

จากที่กล่าวมาการอดสรงหรือพิธีเถราภิเชกมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นเครื่องแสดงออกถึงซึ่งความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่มีต่อพระภิกษุ สามเณรในพุทธศาสนา มีข้อสังเกตคือมีการตระเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการใช้ประกอบพิธีที่ยุ่งยากอันบ่งถึงความละเอียดอ่อนของพิธีกรรม เป็นการถวายเกียรติ การยกย่อง การสรรเสริญ แล้วเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลแก่พระภิกษุ สามเณรผู้ได้รับการอดสรงที่พุทธศาสนิกชนจะพึงทำได้

ลักษณะของความศรัทธาในพุทธศาสนา

ศรัทธาความเชื่อในพุทธศาสนาที่ถือว่าถูกต้อง มีดังนี้

1. **เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง** ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าไม่สงสัยลังเลใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเป็นพระพุทธศาสนา ไม่สงสัยลังเลใจในพระสงฆ์ โดยตรงกันข้ามยิ่งเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดเพราะตั้งใจสติบฟังพระธรรม ศึกษาพระพุทธศาสนาให้รู้ซาบซึ้ง โดยเฉพาะให้รู้จักบาปหรือกรรมดีกรรมชั่วยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาเข้าใจให้แจ่มแจ้งก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอย่างฟังคำสั่งสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ทำให้เชื่อในภูมิความรู้ของครู ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา แปลว่า ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงนั่นเอง เป็นเหตุให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น

2. เชื่อว่าบุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในเรื่องบุญและบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าเป็นบุญ เป็นกรรมดีจริง เช่น ความมีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นต้น สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบาป เป็นกรรมชั่วก็เชื่อว่าเป็นบาป เป็นกรรมชั่วจริง เช่น ความมีใจละโมภ โหดร้าย หลงใหล ประพฤติชั่วร้ายต่างๆ มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า กัมมสัทธา เชื่อกรรม กรรม แปลว่า การงานที่บุคคลทำด้วยเจตนา คำว่ากรรมเป็นกลาง ๆ มิใช่หมายความว่าไม่ดีจึงเรียกว่ากรรม ทำดีหรือไม่ดีเรียกว่ากรรมทั้งนั้น เมื่อต้องการจะให้อุบัติหรือไม่เกิดก็เติมคำเข้าไป ว่ากรรมดีหรือบุญกรรม กรรมชั่วหรือบาปกรรม ฉะนั้น เชื่อกรรม ก็คือเชื่อว่า บุญบาปหรือกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนไว้

3. เชื่อว่าผลของบุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าบุญบาปที่ทำจะมีผลสนองตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ว่า กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว ไม่สับสนกันเหมือนอย่างหว่านพืชเช่นใดก็ได้รับผลเช่นนั้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าบุญบาปที่ทำให้ผลจริงตามประเภทบุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลไม่ดี

4. เชื่อว่าบุญบาปที่ตนทำก็เป็นของตนจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าตนจะต้องรับผลของบุญบาปที่ตนเองทำไว้หรือไม่ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุกคนนึกคิดอยู่เสมอว่า เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาทรับผลของกรรม เราทำดีจักได้ดี เราทำชั่วก็จักได้ชั่ว ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมที่ตนทำไว้เป็นของของตน เหมือนบริโภคอาหารกินเองก็อิมเอง เรียนเองก็รู้เอง (วิจิตรา เปรมปรี, 2550)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2525) ได้สรุปความหมายของศรัทธา โดยเรียบเรียงจากหนังสือ พุทธธรรมว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นเป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบ คือมั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า และเร้าให้อยากพิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่แท้จริงตามนัยทางพุทธศาสนาจึงมิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์จนลืมหูเหตุผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมความคิด วิจัย วิจาร์ณจนคนพบเหตุและผล ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์ความจริงแก่ตน จนหมดสงสัยจึงเกิดศรัทธา ศรัทธา เป็นปัจจัยแรกที่สุด หรือเป็นขั้นต้นของกระบวนการพัฒนาปัญญา

สรุปได้ว่า ความศรัทธาที่แท้จริงต้องเกิดจากจิตใจที่ประกอบด้วยปัญญา ความตรិตรงเห็นเหตุ เห็นผลแล้วว่าสิ่งนี้เป็นเรื่องจริงถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอน โดยเฉพาะให้รู้จักบาปหรือกรรมดีกรรมชั่วยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาเข้าใจให้แจ่มแจ้งก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอ่างฟังคำสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง

ลำดับชั้นการฮตสรง (เกราะภิเชก)

จากการศึกษาพิธีกรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชั้นยศของพระสงฆ์นั้น ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์อีสานในครั้งโบราณ นิยมถือตามแบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาคนหุต และเมืองหลวงพระบางในอดีต ซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นได้ ดังนี้

1. ชั้นสำเร็จ (แบ่งแห่งเรียก สมเด็จ)
2. ชั้นชา (ปรีชา)
3. ชั้นคู (ครู)
4. ชั้นราชคู (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย)
5. ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย
6. ชั้นเจ้าหัวคูค้ำ
7. ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ
8. ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว
9. ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว
10. ชั้นราชคูหลวง

สมณศักดิ์ตามข้อ 1 ถึงข้อ 4 เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ ส่วนข้อ 5 ถึงข้อ 10 เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายบริหาร การเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ พระภิกษุสามเณรจะได้รับสมณศักดิ์ชั้นใด จะต้องได้รับการศึกษาเป็นบันไดได้ขั้นเป็นขั้น ๆ ตามหลักสูตร การแบ่งหลักสูตรการศึกษาในสมัยโบราณมี 3 ชั้น หลักสูตรชั้นหนึ่งๆ เรียกว่า "บัน" ซึ่งมีดังนี้

บันต้น

1. สูตรมนต์น้อย คือ ตั่งมุงคูลน้อย (มุงคูลน้อย) ได้แก่ 7 ตำนาน สูตรมนต์หลวง คือ ตั่งมุงคูลหลวง (มุงคูลหลวง) ได้แก่ 12 ตำนาน ไชยน้อย ไชยใหญ่ จบบริบูรณ์
2. สูตรมนต์กลาง คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มหาสมัยสูตร อนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร มาติกา แจง พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ พระวินัย พระสูตร
3. สูตรมนต์ปลาย คือ สัททนต์ิปกรณ์ (บาลีมูลกัจจายนสูตร) อภิธัมมัตถสังคหบาลี ปาฏิโมกขบาลี

บันกลาง

1. เรียนมูลกัจจายนสูตร เริ่มตั้งแต่สามัญญาภิธานและสนธิ นาม อาชยาต กิตก์สมาส เป็นต้นไป ดุจเรียนบาลีไวยากรณ์ในสมัยนี้ แต่พิสดารมากและต้องเรียนจากพระคัมภีร์ ไบลานอักษรขอม อักษรธรรมอีสาน ธรรมล้านนา และไทยน้อย
2. แพลคัมภีร์บาลีอัฐกถาทั้ง 5 คือ พระวินัยอัฐกถา อัฐกถาปาจิตติย์ อัฐกถาจุลวรรค อัฐกถามหาวรรค อัฐกถาปริวารวรรค

3. อัญมณภรณ์มณฑล 8 ภาค ประกอบด้วยปฐมภาค 1 ทุตติยาภาค 2 ตุตติยาภาค 3 จตุตถภาค 4 ปัญจภาค 5 ฉัฐภาค 6 สัตตภาค 7 และ อัญมณภาค 8

บันปลาย

1. คัมภีร์ทศชาติบาลี พระบาลีแสดงถึงเรื่องทศชาติของพระพุทธเจ้า
2. มังคลัตถปิณฑล พระบาลีแสดงถึงเรื่องมงคล 38 ประการ
3. อัญมณภรณ์มณฑล 8 ภาค พระบาลีแสดงถึงเรื่องหนทางแห่งการปฏิบัติเพื่อถึงความบริสุทธิ์

4. อัญมณภรณ์มณฑล 8 ภาค พระบาลีแสดงถึงพระอภิธรรมชั้นสูง ที่กล่าวมายังมีอีกอีกหลายพระคัมภีร์ที่ผู้ศึกษาต้องเรียนรู้ และการเรียนในสมัยนั้น อาศัยการท่องจำเป็นหลัก โดยพระอาจารย์ผู้สอนจะให้ท่องจำแบบปากต่อปาก หนังสือตำราไม่มีต้องเรียนและอ่านจากพระคัมภีร์โบราณที่จารบทเรียนต่างๆ สืบทอดกันมา และอักษรที่ใช้จารไม่ใช่ภาษาไทยแต่ใช้อักษรธรรม

สรุปความได้ว่า ผู้คนสมัยโบราณเคารพบูชาพระรัตนตรัยอย่างถึงที่สุด เมื่อจารึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนาด้วยอักษรชนิดใด จะเรียกตัวอักษรที่ใช้จารข้อความธรรมนั้นว่า อักษรธรรม ประกอบด้วยธรรมอีสาน ใช้แพร่หลายในภาคอีสาน เมื่อจารเป็นหนังสือโบราณแล้วจะต้องเคารพบูชาเสมือนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามเหยียบย่ำ หรือประมาทพระคัมภีร์เวลาถือก็ยกขึ้นสูงหรือพาดไว้บนบ่าของผู้ถือ เมื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความวิริยะอุตสาหะเล่าเรียนจนจบขั้นใดจากขั้นต้นมาบันปลาย ก็จะได้รับยกย่องให้เป็นที่ปรากฏ โดยจะได้รับการถวายสมณศักดิ์ซึ่งมีลำดับชั้น

ลำดับสมณศักดิ์ของสงฆ์ฝ่ายปริยัติ

1. **ขั้นสำเร็จ** ผู้ที่จะได้ฐานันดรศักดิ์เป็นขั้นสำเร็จ จะต้องเรียนจบหลักสูตรขั้นต้นก่อน จะเป็น จิว หรือ เจ้าหัว ก็ได้ ย่อมได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นขั้นสำเร็จทั้งนั้น ทั้งนี้อาจจะเนื่องจาก ท่องบ่นจำได้สำเร็จในสวดมนต์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เมื่อเป็นสำเร็จการเรียกเจ้าหัวเรียกสับเปลี่ยนกัน คือ ถ้าเป็นจิว ใช้คำว่า สำเร็จหน้าหน้า แล้วใส่ชื่อจิวรูปนั้น ๆ ต่อข้างหลัง เช่น สำเร็จจิวสา สำเร็จจิวมา ฯลฯ ถ้าเป็นเจ้าหัวใช้คำว่า สำเร็จไว้หลัง เช่น เจ้าหัวสำเร็จสี่เจ้าหัวสำเร็จมี เป็นต้น

2. **ขั้นชา** คำว่า "ชา" คงหมายถึง ปรีชา นั่นเองแต่ตัดคำต้นออกคงไว้เพราะชาตัวเดียวซึ่งหมายถึง ฉลาด รอบรู้ หรือคงแก่เรียน ตรงกับคำว่า ปริญญาหรือเปรียญในปัจจุบัน คนอีสานออกเสียงว่า ซา ผู้ที่จะได้เลื่อนสมณศักดิ์ขั้นนี้จะต้องผ่านขั้นสำเร็จมาก่อน แล้วพยายามเล่าเรียนจบหลักสูตรบั้นกลาง จนมีปรีชาสามารถรอบรู้แตกฉานแตกในพระไตรปิฎก

ควรแก่การเลื่อนสมณศักดิ์ขั้นนี้ จะเป็นจ้าวหรือเจ้าหัวก็ได้ ถ้าเป็นจ้าวเรียกว่า ซาจ้าว ถ้าเป็นเจ้าหัวเรียกว่าเจ้าหัวชาแล้วใส่ชื่อจ้าว เจ้าหัว ต่อท้าย เช่น ซาจ้าวขาว เจ้าหัวชาแดง เป็นต้น

3. ชั้นคุณ ผู้ที่จะได้ขั้นนี้ จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 ประการคือ 1. เรื่องอายุ พรรษา จะต้องพ้น นวกภูมิและมัชฌิมภูมิ ตั้งอยู่ในเถรภูมิ เรียกว่า มีวัยสมบัติอย่างหนึ่งและ 2. เรื่องคุณวุฒิ จะต้องผ่านขั้นสำเร็จและชั้นชามาแล้ว มีอุตสาหะวิริยะ เล่าเรียนจบหลักสูตร บัณฑิตและค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อยู่ในเกณฑ์ที่เรียกว่า พหุสูต สมควรเป็นครูบา อาจารย์ได้ จ้าวเรียกว่าจ้าวเจ้าหัว เรียก เจ้าหัวคุณ เช่น คุณจ้าวทอง เจ้าหัวคุณเงิน เป็นต้น อนึ่งผู้มีสมณศักดิ์เป็นขั้นคุณนี้ถ้าได้รับอาราธนาให้เป็นครูอาจารย์สอนลูกเจ้านายหรือพระราชโอรส ร่วมกับบุโรหิตาจารย์ ก็เรียกว่า ราชคุณจ้าว เจ้าหัวราชคุณ

ตำแหน่งฝ่ายบริหาร

1. คุฝ่ายหรือเจ้าหัวคุฝ่าย (ครูฝ่าย) เป็นตำแหน่งปกครองหมู่สงฆ์ส่วนหนึ่ง หรือฝ่ายหนึ่งและผู้จะรับตำแหน่งนี้ปรกติจะต้องเป็นเจ้าหัวคุมาแล้ว ซึ่งมีความรู้สามารถพอที่จะอบรมสั่งสอน และปกครองคณะสงฆ์ตลอดประชาชนพลเมืองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามฮีตคอง (จารีตประเพณี) อันดีงาม ตำแหน่งนี้อาจเทียบได้กับเจ้าคณะหมวดหรือเจ้าคณะตำบลในปัจจุบัน

2. คุด้านหรือเจ้าหัวคุด้าน (ครูด้าน) เป็นตำแหน่งปกครองหมู่สงฆ์ส่วนหนึ่งจะมีอำนาจที่ต่างกับคุด้านอย่างไรยังคลุมเคลือไม่ชัดเจน บางท่านกล่าวว่าคุด้านเทียบกับเจ้าคณะแขวงหรือเจ้าคณะอำเภอในปัจจุบัน

3. คุหลักคำ (ครูหลักคำ) เป็นตำแหน่งยศ ซึ่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตกว้าง ประกอบกับผู้มีนัยในพระธรรมเป็นหลักในการประกอบศาสนกิจเทียบได้กับหลักหล่อด้วยทองคำ บางทีเรียกว่า เจ้าหัวคุหลวง คงจะเนื่องจากได้รับแต่งตั้งจากหลวงหรือพระมหากษัตริย์ ตำแหน่งนี้เทียบได้กับคณะจังหวัดเพราะเมืองหนึ่งมีได้เพียงรูปเดียว

4. คุอุกแก้ว (ครูอุกแก้ว) การแต่งตั้งคุอุกแก้ว ส่วนมากจะมีเฉพาะเวียงจันทน์และหลวงพระบางซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา คงเหมือนเป็นทายาทของคุยอดแก้ว หรือมีฉะนั้นก็ช่วยราชการบริหารรองคุยอดแก้วซึ่งคล้อยรับภาระด้านบริหารฝ่ายซ้ายของราชคุหลวง คุยอดแก้วนั้นบริหารฝ่ายขวา ท่านผู้เป็นราชคุหลวงเป็นประมุขสงฆ์ตำแหน่งพระสังฆราชนั่นเอง

5. คุยอดแก้ว (ครูยอดแก้ว) เป็นตำแหน่งรับสนองพระบัญชา ดุจตำแหน่งบัญชาการคณะสงฆ์แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช เท่ากับตำแหน่งสังฆนายก ผู้จะได้รับตำแหน่งนี้จะต้องมีคุณสมบัติเป็นที่เคารพยำเกรงของสังฆมณฑล และประชาชนทั่วไปทั้งแคว้น ตำแหน่งนี้คงมีเฉพาะเมืองเวียงจันทน์เท่านั้นและตำแหน่งนี้สำคัญเท่ากับเป็นรอง

สมเด็จพระสังฆราช และคงจะเป็นตำแหน่งที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาและทรงประกอบพิธีเถรภิษกด้วยพระองค์เอง

6. ราชครูหลวง (ราชครูหลวง) คงเป็นตำแหน่งพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางคณะสงฆ์และคงมีแต่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้น

สรุปความได้ว่า การเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัตินั้น ตำแหน่งสมณศักดิ์ฝ่ายบริหารของ พระสงฆ์อีสานโบราณนั้น ผู้จะได้ตำแหน่งเหล่านี้ตามปกติจะต้องมีคุณสมบัติต่อจากฝ่ายปริยัติ 3 ขั้นดังกล่าวแล้วก่อน แต่อาจมีข้อยกเว้นสำหรับพระภิกษุผู้มีความรู้สูง เป็นที่เชื่อถือและเคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและประชาชนจึงจะได้รับสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีการฮตสรง

1. เครื่องครองของพระภิกษุสามเณรที่ฮตสรง มีอัฐบริขาร 9 ได้แก่ ผ้าจีวร 1 ผืน ผ้าสังฆาฏิ 1 ผืน ผ้าสบง 1 ผืน รัตประคด 1 สาย มีดโกน 1 เล่ม กล่องเข็ม 1 กล่อง ธรรมกรก 1 อัน และมีดตัดเล็บ 1 เล่ม นอกนี้มีผ้าห่มสีเหลืองหรือสีแดง 1 ผืนรองเท้าคิ๊บ 1 คู่ ไม้เท้าเหล็ก 1 อัน หมวก (หว่าม) ทำด้วยผ้าสีแดงปักด้วยไหมทองสำหรับสวมทำเป็นเกศ 1 ใบ และเมี่ยง (เตียง)

2. ตาลปัตรรูปใบโพธิ์ ปกติใช้ปักด้วยเส้นไหม

3. หลาบเงินหรือหลาบทอง

เหตุที่ให้ชื่อว่า บริขารเครื่องยศ เพราะจัดหามอบถวายให้ในขณะที่ได้รับสถาปนาแต่งตั้ง คือ ได้รับยศแต่งตั้งหลาบเงิน คำว่า หลาบ เป็นศัพท์เก่าแก่ของชาวอีสาน หมายถึง ทรวงทรง สันฐาน ความสวยงาม เช่น "คนนี้ได้หลาบได้ลายดี หรือมีหลาบหลาย" หมายถึง เป็นคนที่มีทรวงทรงเหมาะสม สวยงาม หลาบเงิน คือ หลาบที่ทำด้วยเงิน ดีเป็นแผ่น ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1. หลาบชั้นสำเร็จ กว้าง 1 นิ้ว เป็นแผ่นเงิน หนาประมาณครึ่งเซนติเมตร หรือ 1 เซนติเมตร ยาว วัดจากคางถึงลูกตาหรือวัดจากหางคิ้วซ้ายผ่านหน้าผากจนถึงหางคิ้วขวาใช้หลาบเดียวฮตครั้งเดียว

2. หลาบเงินชั้นชาหรือซา กว้าง 1 นิ้ว เป็นแผ่นเงิน หนาประมาณครึ่งเซนติเมตร หรือ 1 เซนติเมตร ยาวจากหูซ้ายถึงหูขวา ตำแหน่งชา ฮตถึง 3 ครั้งเรียกว่า ชา 1 หลาบ ชา 2 หลาบและ 3 หลาบ

3. หลาบเงินชั้นคู กว้าง 1 นิ้ว หนาประมาณครึ่งเซนติเมตรหรือ 1 เซนติเมตรเป็นแผ่นเงิน ยาววัดจากงอนหรือท้ายทอย ทางด้านซ้ายถึงด้านขวา หรือวัดรอบศรีษะตำแหน่งคู ฮตถึง 3 ครั้ง เรียกว่า คู 1 หลาบ คู 2 หลาบ คู 3 หลาบ ขนาดความยาวของหลาบเงินนั้น

ส่วนมากจำได้กันทั่วไปว่า เพราะมีคำพูดว่า "สำเร็จเพียงตา ซาเพียงหู คุเพียงงอน" ฮตครั้งใด จะได้รับหลายเงินทุกครั้ง ถึงขั้นสูงสุดจึงได้หลายเงินถึง 7 หลาย หลายนี้ถือว่าเป็นสมบัติ ส่วนตัวของผู้ได้รับการฮตสง ดังนั้น หากสักจากพระภิกษุสามเณรแล้ว นำเอาหลายติดตัวไป ได้ข้อความจารึกในหลาย เมื่อตีหลายแล้ว นำหลายใส่พาน ทำการจารึกเป็นอักษรขอม ข้อความที่จารึกมักไม่เหมือนกันทั่วไป แล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างข้อความ จารึกในหลายมีดังนี้

"โส อตถลทโธ สุขิตโต วิรุฬโห พุทฺธสสาเน อโรโค สุขิตโต โหหิ สห สพฺเพหิ ญฺาติภิ จต ตาโร ธมฺมา วฑฺฒนติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลิ"

4. ฮางฮต (รางรตน้ำสง)

5. เทียนกิ่งหรือเทียนง่า คือ เทียนที่นำมาประกอบติดกันเหมือนกิ่งไม้ 3 คู่ และ เทียนกาบ 3 คู่ สำหรับจุดบูชาที่ราวเทียนในฮางฮตสง

6. เทียนเล่มบาท 1 คู่ เทียนหนักเล่มละ 1 บาท 2 เล่ม สำหรับเป็นเทียนบูชา

7. เทียนเล่มเบี้ย 1 คู่ หนักเล่มละ 2 บาท ใช้มะพร้าวอ่อน 2 ลูก เจียนหัวท้ายให้ สวยงาม ปักเทียนไว้บนหัวมะพร้าว

8. ชั้นหมากเบ็ง 1 คู่

9. เทียนเล็ก 1 คู่ พร้อมดอกไม้สำหรับให้ผู้รับการฮตสงถือบูชา ขณะฟังผู้เฒ่า อ่านประกาศ

10. หินก้อนโต 1 ก้อน สำหรับให้ผู้รับการฮตสงเหยียบในขณะฮตสง ใต้ก้อนหิน มีใบคุณบายหญ้าแพรกและใบตองรองไว้

11. โอง สำหรับใส่น้ำหอมพร้อมน้ำอบน้ำหอม (น้ำอบน้ำหอม ปรกติผู้เฒ่าพร้อมพิธี ต่างจัดทำไปเอง)

12. บายศรี 1 คู่ พร้อมเทียนอาตหรือเทียนชัย ปักบายศรีข้างละ 1 เล่ม (ออนไลน์)

สรุปได้ว่า บริหารเครื่องยศ และเครื่องประกอบในการฮตสงเป็นธรรมเนียมการ สถาปนาแต่งตั้งพระภิกษุสามเณร ผู้ทรงคุณวุฒิ เฝียบแหลมพระธรรมวินัย และเพียบพร้อม ด้วยคุณความดี ให้ได้รับสมณศักดิ์ตามขั้นนั้น นิยมจัดหาบริหารเครื่องยศเพื่อถวายบูชาคุณ ความรู้ ความอุตสาหะวิริยะ

บทสรุป

ฮตสง หรือพิธีเถราภิเษกนั้นเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน บ่งถึงความศรัทธาของ บรพชนในอดีตที่มีต่อพระภิกษุ สามเณรในพระพุทธศาสนา เป็นพิธีที่สืบมาจากกรุงศรี สัตตนาคนุหุต งานประเพณีโบราณของชาวพุทธกิจกรรมที่ชาวบ้านจัดขึ้น เพื่อยกย่องพระที่ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชนขึ้นเป็น สำเร็จ ฯลฯ พิธีฮตสงคือ

พิธีกรรมที่ชาวบ้านอาราธนาภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีจริยาวัตร ศีลาจารวัตร น่าเลื่อมใส จะสืบต่ออายุพุทธศาสนาได้ให้มาสร่งน้ำแล้วเปลี่ยนผ้าจีวรใหม่ และจะสึกไม่ได้จนกว่าปีหนึ่งจะเวียนมาถึงภิกษุที่เขานิมนต์มานั้นจะต้องรู้ตัวดีว่า เมื่อถูกสร่งน้ำแล้วจะสึกไม่ได้ เขาจะถือว่าเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ไปในตัว ด้วยแต่ปัจจุบันเป็นเพียงได้เกียรติว่าเป็นพระที่ชาวบ้านเคารพนับถือไว้วางใจให้สืบศาสนาเป็นเจ้าวัดประจำหมู่บ้านการสร่งดังกล่าวจะมีผลต่อผู้นั้นเมื่อ คราวสึกออกมาเป็นฆราวาสเช่นแทนนี้จะเป็น “ทิด” ก็กลายเป็น “จารย์” หรือ “จารย์ชา” หรือ “จารย์ครู” ไปเรื่อยๆตามจำนวนครั้งของการสร่งน้ำที่ชาวบ้านอาราธนาไปการทำพิธีกันในระดับ ชาวบ้านโดยชาวบ้าน

“การฮอดสร่ง” แม้จะได้รับอิทธิพลมาจากกรุงศรีสัตตนาคนหุต แต่ก็เป็นที่ยอมรับและยึดถือปฏิบัติสืบกันมาในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือกันอย่างแพร่หลาย นอกจากเป็นเครื่องบ่งถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงถึงซึ่งความสมัครสมานสามัคคีกันของคนในชุมชน เพราะทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพบปะ ร่วมแรงร่วมมือกันในการตระเตรียมงาน และทำให้เกิดความสันติสุขในสังคมชุมชนนั้นอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- เชิดชาย บุตดี, (2555). *ฮอดสร่งที่หาดทราย*. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับเดือนพฤษภาคม
พระอริยานุวัตร เขมจารี.(2536) “คติความเชื่อของชาวอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน”,
บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตรา เปรมปรี.(2550).*ความศรัทธาในพุทธศาสนากับการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ
ในชมรมผู้สูงอายุอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี*. มหาบัณฑิต :มหาวิทยาลัยศรีนคริน
ทรวิโรฒ.
- สำลี รักสุทธี.(2544). *สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สุมน อมรวิวัฒน์.(2525) *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ:
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัดโนนสว่าง อ.หนองบัวซอ จ.อุดรธานี.(2563).*พิธีกรรมเถราภิเษก(ฮอดสร่ง)*.
ออนไลน์, http://www.watnon.com/watn/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=60.